

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

*Михайленко Д. Р.,
студентка 2 курсу юридичного факультету
КНУ ім. Т. Шевченка*

Участь малолітніх та неповнолітніх осіб (дітей) у цивільному обороті потребує особливого правового захисту, а тому регламентується певним рядом правил, визначених законодавством. Обсяг цивільної дієздатності таких осіб визначається відповідно статтями 31 та 32 Цивільного кодексу України (ЦК).

Згідно з положеннями нормативно-правових актів існує три категорії правочинів, що можуть вчинятися дітьми:

1) правочини, які діти можуть вчиняти *самостійно* (для малолітніх осіб - дрібні побутові правочини, здійснення особистих немайнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; для неповнолітніх до цього кола прав додається право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; укласти договір банківського вкладу (рахунку) та

розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку));

2) правочини, які діти можуть вчиняти лише *за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників*, до яких відноситься решта правочинів, не означених статтями 31 та 32;

3) правочини, які діти можуть вчиняти *за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників та органів опіки й піклування* - якщо вони стосуються нерухомого майна чи транспортних засобів дитини.

Окрім цього, законом також визначаються види правочинів, які батьки (особи, що їх замінюють) взагалі не мають права вчиняти від імені дітей (зокрема, здійснювати дарування від імені дитини (ч. 2 ст. 720 ЦК)).

Вимоги до вчинення правочинів щодо нерухомого майна дітей встановлюються статтею 177 Сімейного кодексу України (СК), відповідно до частини 2 якої батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти такі правочини щодо її майнових прав: укласти договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; видавати письмові зобов'язання від імені дитини; відмовлятися від майнових прав дитини. Це положення уточнюється і дещо розширюється у ч. 3 ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої батьки або особи, які їх замінюють, також не мають права без дозволу органів опіки і піклування здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою. Статтею 12 Закону України "Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей" від 2 червня 2005 року передбачено, що попередній дозвіл органів опіки та піклування необхідний для вчинення будь-яких правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти.

Тобто, дозвіл органів опіки та піклування необхідний і у разі, коли у дитини є лише право користування нерухомим майном, як правило житлом.

При цьому частиною 6 ст. 177 СК і пунктом 3.3 глави 1 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22 лютого 2012р. встановлюється, що на вчинення одним із батьків правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути письмова нотаріально засвідчена згода другого з батьків, а якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, такі правочини можуть бути вчинені без його згоди.

Роз'ясненням Міністерства юстиції України від 22.08.2011 року про особливості правового регулювання посвідчення правочинів щодо нерухомого майна за участю малолітніх та неповнолітніх осіб визначається, що, оскільки вищевказані факти мають юридичне значення та можуть бути встановлені лише судом, на їх підтвердження нотаріусу має бути надано рішення суду, що набрало законної сили. Таким чином, виключається можливість вирішення таких питань без звернення до суду, що значно ускладнює та затягує процес їх вирішення. На нашу думку, звертатися за встановленням певних фактів до суду доцільно в тому випадку, коли щодо вирішення питань виникає спір між сторонами, а у разі його відсутності достатнім є надання документів, що підтверджують ці факти. Зокрема, у випадку, коли з поданого свідоцтва про народження дитини (інших документів) видно, що у дитини є правовий зв'язок тільки з одним із батьків, правочин може бути вчинено таким батьком (матір'ю) самостійно [8].

Підстави надання згоди одного із батьків на вчинення правочинів неповнолітньою особою, зазначені у п. 5 глави 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, розширюють положення абз. 3 ч. 6 ст. 177 СК. Відповідно до цього нормативно-правового акту, у разі документально підтвердженої смерті, позбавлення батьківських прав або права опіки другого з батьків, а також у разі коли запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводився за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини були записані за її вказівкою чи у свідоцтві про народження відомості про батька взагалі відсутні, достатньо згоди лише одного із батьків. При цьому, пунктом 66 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини від 24 вересня 2008 р. встановлюється вичерпний перелік документів, що мають бути подані батьками (особами, що їх замінюють) службі у справах дітей при відчуженні майна дитини, у якому немає застережень щодо вчинення такого правочину за згодою одного із батьків, натомість вказано, що мають бути подані заяви кожного із батьків (опікунів, піклувальників). На нашу думку, у межах цього Порядку має бути зазначений також перелік документів, які має подати один із батьків, за нормативно визначеної відсутності згоди іншого з батьків, зокрема, рішення суду у випадку визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим іншого із батьків, а також у випадку позбавлення його батьківських прав; довідка про смерть, у разі смерті іншого із батьків; довідка про реєстрацію місця проживання або місця перебування одного з батьків та дитини, якщо місце проживання/перебування іншого з батьків невідоме; витяг із Державного реєстру актів цивільного стану громадян про народження відповідно до ч.1 ст. 135 СК на підтвердження факту, що батько дитини записаний зі слів матері.

Невирішеним залишається питання про надання згоди на вчинення дитиною правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна у разі перебування одного із батьків у місцях позбавлення чи обмеження волі. Певну складність викликає залучення нотаріуса до таких місць задля нотаріального посвідчення згоди. Саме тому, при виникненні подібної ситуації, письмова згода того із батьків, що тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, може бути посвідчена начальником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, за аналогією до абз. 3 ч. 3 ст. 245 ЦК. У такому випадку перелік повноважень начальника відповідної установи має бути розширено до посвідчення згоди особи, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі на вчинення її дитиною правочину.

Можливість учинення іншою особою такого правочину із майном дитини на підставі довіреності одного із батьків виключається пунктом 3.4 глави 1 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, згідно із яким нотаріус не приймає для посвідчення правочинів, що укладається від імені малолітньої дитини представником батьків (усиновлювачів) або одного з них. На нашу думку, цілком доцільно встановити виняток із такого правила для іншого із батьків, який, таким чином, на підставі довіреності того, що знаходиться у місцях позбавлення волі, зможе надати згоду на вчинення дитиною правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна. Адже відповідно до ч. 1 ст. 242 ЦК батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх і неповнолітніх дітей, а значить, що при наданні права представництва одного із батьків іншому за довіреністю, той із батьків, кому надана така довіреність, виступає не як третя особа, а як особа, яка є законним представником своєї дитини, а тому норми закону в такому випадку не порушуються. До того ж, цей виняток значно спростуватиме процедуру надання згоди іншим із батьків, якщо один із батьків проживає окремо від дитини (у тому числі протягом більше як шість місяців) у випадках, передбачених ч. 2 ст. 3 СК, а саме у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин, але при цьому бере участь у вихованні та утриманні дитини.

Висновки:

1) вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами регламентується різними нормативно-правовими актами, які містять відмінності та неточності, зокрема, у висвітленні переліку повноважень батьків щодо майна дітей та підстав для надання згоди одним із батьків на вчинення дитиною правочину, а тому доцільним буде їх узгодження між собою та приведення у відповідність;

2) для встановлення такої відповідності між нормативно-правовими актами, що регулюють вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами необхідно доповнити переліком підстав, коли достатньо надання згоди одного із батьків на вчинення дитиною правочину, положення ст. 177 СК, уточнюючи зміст повноважень батьків щодо майна дітей, та п. 66 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини від 24 вересня 2008р, встановлюючи в останньому чітко визначений перелік документів, які має подати один із батьків;

3) для вирішення питання про надання згоди на вчинення дитиною правочину тим із батьків, хто перебуває у місцях позбавлення чи обмеження волі пропонується розширити перелік повноважень начальника відповідної установи виконання покарань для посвідчення такої згоди;

4) задля спрощення процедури надання згоди тим із батьків, який у силу певних причин не може надати її особисто, але не заперечує проти вчинення дитиною правочину, пропонується встановити виняток із загального правила щодо недопустимості таких дій на підставі довіреності одного із батьків на користь другого із батьків;

5) щоб уникнути звернення до суду, що значно ускладнює та затягує процес вирішення питань учинення правочинів дитиною за згодою одного із батьків при відсутності іншого з батьків, доцільним вважається розширити перелік документів, що посвідчують факт такої відсутності, і які повинні надаватися одним із батьків службі у справах дітей чи нотаріусу для безспірного вирішення ситуацій у позасудовому порядку.

Використані джерела:

- 1 Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Голос України від 12.03.2003 — № 45
- 2 Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Голос України від 26.02.2002 — № 38
- 3 Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III // Голос України від 06.06.2001 — № 98
- 4 Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» Закон від 02.06.2005 № 2623-IV // Голос України від 25.06.2005 — № 116
- 5 Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»/ Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини від 24 вересня

- 2008 р. № 866 // [Електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>]
- 6 Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» / Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 № 296/5 [Електронний ресурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>]
 - 7 Роз'яснення Міністерства юстиції України «Особливості правового регулювання посвідчення правочинів щодо нерухомого майна за участю малолітніх та неповнолітніх осіб» від 22.08.2011 // [Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/nr000323-11>]
 - 8 Мотилок О. Аналіз повноважень батьків (усиновителів), опікунів та піклувальників щодо управління та розпорядження майном дітей. Межі та випадки втручання в цей процес органів опіки та піклування / Мала енциклопедія нотаріуса. -2004. - №2(14) квітень [Електронний ресурс: <http://stride.com.ua/stride/men/index.php?m=archive&y=2004&mag=29&art=391>]

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права КНУ ім. Т. Шевченка Рябоконт Євген Олександрович.